

Renáta Sedláková

Michal L. Hořejší: *Politika lesa: debata o Národním parku Šumava v letech 1991–2010*

Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. 2022. 268 s.
ISBN 978-80-7671-093-1

Kácet, nebo nekácet? Klíčová otázka, na kterou byste jistě chtěli znát odpověď, pokud vás zajímá řešení situace v lesích napadených kůrovcem nebo poškozených živelní katastrofou, například orkámem. Příkladem takového území je Národní park Šumava (NPŠ). Diskusi, jak lesy na jeho území spravovat, dlouhodobě sleduje jazykovědec Michal Hořejší. Své poznatky shrnul v publikaci nazvané *Politika lesa*, kterou na sklonku roku 2022 vydalo nakladatelství Karolinum v ediční řadě Humanitas.

Autor ukazuje, že aspektů, které je potřeba při posuzování diskuse o dění na území parku zohlednit, je více a nejsou zdaleka jednoznačné. Shoda nepanuje ani v otázce, zda porost, který zde byl v roce 1990, lze označit za „původní“ a „přirozený“, a je tedy základem „pralesa“, nebo se jedná o kulturní krajinu. Jak dokládají historické prameny a publikace K. Klostermanna, které také neušly autorově pozornosti, po orkánu v roce 1870 byla část Šumavy osázena sazenicemi, jež nebyly ze semen zdejších rostlin. Jakkoli se jednalo o výsazenou monokulturu, k jejímuž růstu nepochybně přispěl i zákaz vstupu do příhraničních pásů s Německem za minulého režimu, na přelomu tisíciletí už toto více než stoleté lesní společenství někteří označovali jako „divočinu“. To je ale jen střípek z historie území národního parku, který je specifický i tím, že na jeho území leží sedm obcí.

Kdo reprezentuje názory a zájmy stálých obyvatel a kdo mluví za přírodní ekosystém? Může les dělat politiku, respektive kdo ji může v rovině diskurzu formulovat? Otázky, které si sice autor publikace neklade, ale ve svém textu na ně odpovídá. Síla diskurzu je totiž nejen v tom, že určuje, jak se o věci mluví, ale projevuje se i v moci, jež vymezuje sociální praxe – možná jednání a argumentační strategie zainteresovaných aktérů s nerovnými šancemi na jejich prosazení. Neboť, jak ukazuje Bourdieu (2014: 67), moc slov je určena delegovanou mocí mluvčího, který je vyslovil.

Jednajícími komunikovanými narativy nesdělují holá fakta, ale připisují význam jednání a formují sociální praxi. Dominantním narativem, který diskusí o NPŠ prolíná, je představa lesa jako stabilního ekosystému v jeho vrcholné, tzv. klimaxové fázi, tedy lesa tvořeného vzrostlými zdravými stromy. Tato fáze je prezentována jako stabilní a jakékoliv vychýlení, zapříčiněné ať už působením člověka, nebo přírodních faktorů, je narušením tohoto preferovaného stavu a je a priori vnímané jako negativní a nepřirozené. A to napříč zainteresovanými aktéry a mluvčími, kteří se v nahlížení na jiné aspekty tematiky neshodnou.

Konkrétně například kůrovcová gradace, v jejímž důsledku dochází k odumření vysokého stromového patra, ačkoli současně vede ke zmlazení porostu a jeho následné obnově, není pro různé aktéry stejně přijatelná. Zatímco zastánci zásahů proti kůrovci ji označují za „zánik“ či „rozpad“ lesa, ti s opačným názorem gradaci konstruují jako nedílnou součást životního cyklu lesního společenství.

Autor dokládá, že na základě stejných dat lze vyprávět různé příběhy. Jejich porozumění je ztížené skutečností, že jednotlivé pozice a role se v od počátku polarizované diskusi o NPŠ v průběhu let měnily. Příkladem je posun, kterým prošly významy spojované s pozicí vědy, vědců a vědeckých argumentů. Navíc ani skupina odborníků nebyla ve svém názoru na správu lokality jednotná. Hořejší detailně ukazuje, že v diskusi lze identifikovat minimálně dvě skupiny, kterým byl připsán vědecký status: i) přírodovědci, případně ekologové a ii) lesníci – zástupci lesnické vědy, nikoli primárně osoby z praxe (dřevaři a těžaři). Jakkoli bychom se mohli domnívat, že odborný názor bude při řešení situace zohledňován, autor rozebírá, jak byla v průběhu let váha vědeckých stanovisek deklasována připsáním ideologické pozice a připojením vědců k další skupině aktérů – ekologickým aktivistům. Média nereprezentovala aktivisty jako ty, kteří aplikují přírodovědné poznatky do praxe, ale naopak diskvalifikovala vědce na ty, kteří stojí po boku aktivistů, jejichž nátlakové jednání (například přivazování se ke stromům) nezískalo podporu širší veřejnosti ani místních obyvatel a zastupitelů. Tak byla reprezentantům tzv. zelené ideologie připsána pozice experimentátorů, kteří neparticipují na veřejném zájmu a staví se proti člověku (lidem obecně) v opozici k jimi proponované přírodě (nebo konkrétním živočišným druhům) (Hořejší 2023: 95). Klíčovým škůdcem obyvatel šumavských obcí se v rétorice politiků stali právě ekologové (Hořejší 2023: 113), kteří staví ochranu přírody proti místnímu rozvoji nebo nad něj. V diskusi je tak patrná opozice mezi místním a cizím, která je o to více paradoxní, že mezi zájmy místních jsou politiky zahrnovány i podnikatelské záměry subjektů, které v obcích na území národního parku (ani v jeho okolí) nesídlí.

Publikace nás vrací na přelom století, do období mezi léty 1991–2010.¹ Zpracovávaný korpus MediaBank je souborem 7001 článků, jež by bylo obtížné zpracovat jakýmkoli jiným systematickým/kvantifikujícím způsobem, a už vůbec ne postupy kvalitativními. Autor přitom (na str. 37) zmiňuje, že do diskurzu o NPŠ vstupují i texty, které jej explicitně nezmiňují. To je samo o sobě logické, ale není zřejmé, jak byly tyto texty identifikovány a do jaké míry je autor v analýze zohledňoval. Oba, výchozí i doplňkový zpracovávaný korpus PrefBank pokrývající informace o regionu, jsou dostupné online² a umožňují si jednotlivé

¹ Ačkoliv autor analýzu končí rokem 2011, dění na Šumavě ani politické a mediální diskuse se nezastavily. Díky jednání dobrovolníků, kteří v roce 2011 zabránili vykácení okolí Ptačího potoka, nyní v místech tehdejších občanských blokád hnízdí tetřev hlušec. Lokalita je součástí tzv. jádrové zóny parku, to znamená, že byla ponechána samovolnému vývoji a je zde možné pozorovat zmlazování a obnovu lesního ekosystému. (Mimochodem Správa NP Šumava byla za nezákonné kácení (i) v oblasti Ptačího potoka později pokutována Českou inspekcí životního prostředí.) Pro podrobnější informace, které debatu vedenou na přelomu tisíciletí o tom, jak by měly být lesy v jednotlivých zónách NPŠ spravovány, uvádějí do jiného světa, viz např. hnutiduha.cz.

² <http://sumava-corpus.narra.eu/sumava-corpus:Sumava-corpus>

texty dohledat a citované pasáže přečíst v širším kontextu. Vytvořením těchto online korpusů autor provedl nejen archivaci dat, ale také je zpřístupnil těm, kteří by si jeho práci chtěli ověřit nebo na ni navázat.

Hořejší svoji analýzu, z určitého úhlu pohledu pochopitelně, končí v roce 2010, tedy před masivním nástupem obsahů a sdělení šířených přes sociální sítě. Zkoumané období autor rozděluje do tří dílčích období, vymezených v návaznosti na dění v parku, tedy na roky 1991–2000, 2004–2006 a 2008–2010. Takto vzniklé analyzované subkorporusy nejsou stejně velké (třetí subkorpus je přibližně dvakrát větší než oba předchozí, což odráží i obecný nárůst množství publikovaných mediálních obsahů v daném období) a současně nepokrývají vymezené období zcela. Autor se však touto cestou pokusil diferencovat a ukázat na významové posuny vzhledem k jednotlivým sledovaným tématům i celému diskurzu.

Autor k výpovědím o Šumavě zaujímá přístup kritické sociální lingvistiky, jež nahlíží jazyk jako sociální jev – nástroj sociální praxe. Soustřeďuje pozornost čtenáře na to, jak jazyk formuje jednání a spolupodílí se na rozhodování o politice realizované na území Národního parku Šumava. V *Politice lesa* je jeho odrazovým můstkem frekvence výskytů vybraných klíčových slov (lemmat) a jejich nejčastějších kolokátů³. Kniha představuje výsledky provedené korpusové diskurzivní analýzy (Corpus Driven Discourse Analysis). Tato metoda je v kaleidoskopu analytických postupů zahrnovaných mezi diskurzivní analýzy poměrně nová, a to nejen v českém kontextu; v tomto směru je tedy předložená kniha značně inovativní a na českém knižním trhu zcela ojedinělá. Práce s korpusem dat spojuje poznatky o užití vybraných klíčových slov (lemmat) s kvalitativními postupy analýzy diskurzu. Autor se soustředí na nejčastější kolokáty, kotexty a kontexty vybraných lemmat (*vědec, aktivista, obyvatel/obci, les* atd.) a sleduje významy, jež výrazu dodávají lexikální jednotky s ním spojené. Podrobně tedy ukazuje například na rozdíly v kontextovém chápání lesa *hospodářského, původního, přirozeného* či *pralesa*.⁴ Tyto dílčí studie tvoří jednotlivé podkapitoly a jádro knihy. Předchází jim podrobné představení teoretického pozadí kritických analýz diskurzu i konkrétní zvolené metody, které je srozumitelné i neodborným čtenářům. Na základě uvedené metodiky ale není zcela jasné, do jaké míry se autorova analýza omezuje na vybrané pasáže obsahující sledovaná klíčová slova, a nepracuje s celými texty, což není obvyklé pro diskurzivní analýzu např. v pojetí van Dijka (1988) nebo Wodakové a Meyera (2000).

Analýza je doložena bohatým počtem příkladů – citací z analyzovaného materiálu, které jednotlivá tvrzení dokládají a vhodně odborný text aktualizují⁵ a oživují. Je zřejmé, že status jednotlivých mluvčích (zvláště jedná-li se o prezidenta republiky) je pro tvarování

³ Jako kolokát je označováno slovo, které s výchozím (lemmatem) tvoří kolokaci, tedy lexikálně-sémantický souvyskyt slov, jež spolu významově souvisejí.

⁴ Tuto část považuji za nejsnáze přístupnou a dobře srozumitelnou i pro neodborníky a z určitého pohledu by bylo možné začít číst knihu od kapitoly 3.4 Obraz lesa. V této části autor ukazuje, jak je v celém diskurzu preferováno stadium vzrostlého lesního porostu, zatímco stadia gradace jsou nahlížena jako méně hodnotná. Tuto interpretaci paradoxně čas od času sdílí většina aktérů, kteří do diskurzu zasahovali.

⁵ Osobně bych dala přednost uvádění jednotlivých příkladů přímo k pasážím, jež ilustrují, než souborně na konec kapitoly.

diskurzu podstatný a autor mocenskou rovinu diskurzu v závěru zmiňuje. Pro čtenáře ale může být náročné vyznat se ve výpovědích vztažených ke konkrétním aktérům, jejichž názorové pozice možná nezná a nejspíš si je nebude dohledávat. Na druhou stranu, pokud by jednotlivé citované výpovědi/příklady nebyly ukotveny ke konkrétním mluvčím, analýza by nepochybně ztratila jeden podstatný rozměr. Z pohledu čtenáře by však nejspíš byla přehlednější.

Autor může předpokládat, že po jeho publikaci sáhnou především dvě skupiny čtenářů: ti, kteří jsou motivováni oborovým zájmem a jsou více či méně zběhlí ve čtení analýz textových korpusů (či mediálních obsahů), a ti, které zajímá ochrana krajiny nebo „diskurz o kůrovci“. Svým zaměřením sociologa médií nejspíš patřím do průniku obou množin. Nedisponuji ale bližším povědomím o politickém dění vztahujícím se k NP Šumava, jehož mediální reflexi autor monitoruje. Jako o historii lokality nepoučenému čtenáři mi v úvodu práce chybělo představení jednotlivých pozic či názorů, které byly v rámci diskurzu identifikovány, a jejich zástupců i toho, jaká byla jejich role či pozice ve chvíli, kdy dané prohlášení poskytli či sami zveřejnili. Navíc jednotlivé zainteresované skupiny se za sledovaných dvacet let názorově posunuly a proměnily se i pozice, které v diskurzu zaujímalí vědci, obyvatelé parku nebo aktivisté. Ačkoliv knihu otevírá kapitola o vývoji debaty o NPŠ, neobsahuje podrobnější rekapitulaci klíčových událostí, jež se v lokalitě v uplynulých třech desetiletích odehrály, a rozhodnutí, která dění zde významně ovlivnila.

Množství publikovaných sdělení k tématu za vymezené období je značné a jinak než frekvenční analýzou pro jednoho výzkumníka problematicky obsáhnutelné, a to i kvantitativní obsahovou analýzou. Ta však umožňuje mezi jednotlivými texty diferencovat a odlišit například ty, které se tématu věnují v prvním plánu a ty, které jej zmiňují v kontextu témat jiných. Tedy podle toho, do jakého tematického rámce bylo sdělení zasazeno a jak byla směřována pozornost čtenáře i celkové vyznění textu. Jako analytik médií jsem v knize postrádala obecnější údaje o celkovém složení analyzovaného vzorku. Jakkoli je širší do korpusu zahrnutých textů i variabilita jejich formátu značná (což by například výrazně omezovalo možnost podrobit je obsahové analýze), chyběla mi informace, v jakých typech médií a konkrétních titulech, a v jaké intenzitě, byl mediální diskurz NPŠ v jednotlivých zkoumaných obdobích rozvíjen. Autor ale k datům přistupoval z pozice odlišné disciplíny.

Hořejší přiznává, že jak je v tradici kritické diskurzivní analýzy obvyklé, ani v jeho pojetí není analýza hodnotově neutrální a sám se staví na stranu odpůrců zásahů člověka do dění přírody. Jeho názor ale do samotného textu „neprobublává“ a neodráží se ani v závěrečných komentářích jednání jednotlivých aktérů dění v NPŠ. Studie tak neskouzává k sociálnímu aktivismu, což osobně oceňuji. Oslovilo mne i grafické zpracování knihy, netradiční formát, skořicová barva obalu z hrubého (recyklovaného?) papíru i úsporný tisk, které dobře korespondují s ekologickým tématem práce. Nejen proto má kniha dobrý potenciál najít řadu čtenářů, kterým poskytne podklady k úvahám i množství argumentů nejen do diskuse o lýkožroutovi.

Literatura

- BOURDIEU, Pierre. 2014. *Co se chce říct mluvením: ekonomie jazykové směny*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2570-6.
- van DIJK, Theun. (1998). *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. London: Sage.
- WODAK, Ruth a Michael MEYER (eds.) 2000. *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage.